

Martta Piili

**KOHTALONA
SIPERIA**

Neljätoista vuotta pakkotyövankina

LIKE

Martta Piilikankaan muistelmat on julkaistu alun perin vuonna 1957 nimellä Martta Piili: *Pakkotyövankina Siperiassa*. Teoksen julkaisi Kustannusliike Pohjola & kumpp., Jyväskylä.

© Martta Piilikankaan oikeudenomistajat & Like Kustannus / Kustannusosakeyhtiö Otava 2021

Jälkisana © Erkki Vettenniemi & Like Kustannus / Kustannusosakeyhtiö Otava 2021

LIKE

Like Kustannus
Helsinki
www.like.fi

ISBN 978-951-1-38896-8

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2021

Sisällysluettelo

Martta Piilikangas:

Kohtalona Siperia 7

JÄLKISANA

Erkki Vettenniemi:

Äiti katosi, mummo palasi 145

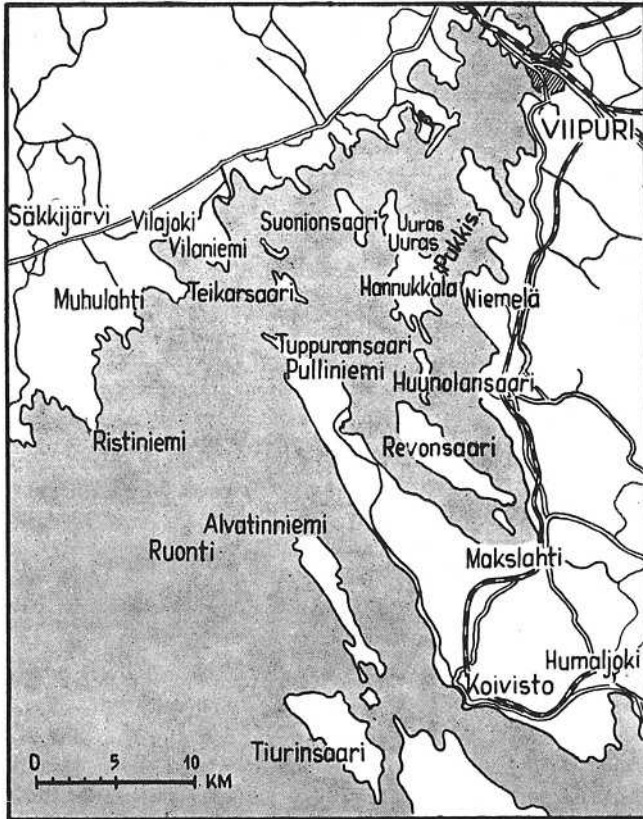

Martta Piilikangas kotonaan Koivistolla kesällä 1939.

Martta Piili

KOHTALONA SIPERIA

Neljätoista vuotta pakkotyövankina

*Ratavirtija Piilikankaan perhe asui rautatien varrella,
 Koivistosta neljä kilometriä Viipurin suuntaan.
 (Kartta: Lyytinen ym. 1958)*

1.

Eräänä syksyisenä päivänä 1939 olin yksin kotona, kuten olin joutunut olemaan usein ennenkin. Mieheni oli mennyt aamulla työhönsä, 10-vuotias Eila-tyttäremme oli koulussa ja hänen vanhempi sisarensa Sirkka paimentamassa ainoaa lehmäämme, jota vielä myöhäissyksyllä käytimme laitumella.

Kotiaskareita suoritellessani avasin kuin ohimennen radion. Äkkiä jäykistyin kuuntelemaan. Kuulin radiosta tiedoituksen, että sota oli syttynyt. Sota syttynyt? Missä, milloin? Sanat jäivät soimaan mielessäni: sota on syttynyt.

Sydämeni tuntui olevan pakahtumaisillaan. Pahat aavistukset liikkuvat mielessäni: tämä voi koskea vielä meitäkin. Olisi edes mieheni ollut kotona, missä viipyvät lapseni. Levottomuuden vallassa jatkoin koneellisesti askartelemistani. Sota on julma, se on säälimätön peto. Ajatukset kiertelivät alati samaan tajuttuun palaten: sota on syttynyt.

Joka hetki odotin lapsiani kotiin, joka hetki olin kuulevinani mieheni askeleet. Yksinäisyyden paino tuntui jaloissani niin, että täytyi istahtaa lepäämään. Ne syyspäivän tunnit olivat pitkiä tunteja.

Ilta tuli kuitenkin siitäkkin päivästä. Nuorimpani saapui koulusta, tuli vanhempi tyttärenikin. Mieheni saavuttua en voinut

pidättää kyneleitäni, vaan purskahdin hysteeriseen itkuun ja ääneen tyrskien heittäydyin keittiön sohvan kannelle.

Perhe katseli minua ihmeissään. Nuorin tyttäreni kietoi käsi-vartensa kaulaani ja kyseli, miksi olin mieleni pahoittanut. En osannut sitä hänelle selittää. Minun oli vain äärettömän hyvä olla. Olihan perheeni vielä koossa yksinäisessä asunnossamme, josta lähimpään naapuriin oli matkaa neljä kilometriä.

Tässä asunnossa olin mieheni kanssa elänyt hiljaista elämää jo neljätoista vuotta. Tässä kodissa oli nuorin tyttärempmekin syntynyt, ja tähän korven keskellä olevaan mökkiin olimme kaikki hiljaisella tavallamme kiintyneet. Olin tullut tähän asuntoon mieheni mukana nuorena aviovaimona ensimmäisen tyttärempme täyttässä kaksi vuottaan. Olimme olleet onnellisia ja tyytyväisiä mieheni saadessa vakinaisen toimen ja hyvän asunnon. Kertasin mielessäni elämämme eri vaiheita. Ei niissä mitään suurta ja valtavaa ollut. Elämämme oli tavallista työläiskodin elämää, maaseudun hiljaisuutta, arkipäiväistä aherrusta.

Levätessäni muistuiivat mieleeni jo vuosia sitten kuolleet vanhempanikin. En ollut perinyt heiltä mitään maallista hyvää, mutta uskon Jumalaan ja Kaikkivaltiaan suojelukseen olin saanut mukaani lapsuuteni kodista. Hiljaa sanelin nytkin Herran siunauksen ja mieleni rauhoittui. En huomannutkaan, kun olin vaipunut jo syvään ja virkistävään uneen.

*

Kului muutamia päiviä.

Elämä jatkui ulkonaisesti kuin mitään ei olisi tapahtunut, mutta paine sisimmässäni asui merkillisen itsepintaisena. Kun korjasin astioita aamiaispöydästä ja lusikka putosi kädestäni, viilsi putoamisen aiheuttama ääni korviani kuin piiskansivallus.

Tuska sisimmässäni patoutui ja tuntui kuin se uhkaisi tukehduttaa minut. Samassa saapui kylässä käymässä ollut tyttärenti kotiin ja kertoi kuulleensa, että nyt oli lähdettävä.

- Mihin lähdettävä? kysyin hätäisesti.

- Sotaa karkuun. Ensin lähtevät vanhukset ja lapset ja myöhemmin kaikki muukin siviiliväestö.

Kaikki tapahtui nopeasti.

Lapset ottivat vähän vaatteita ja evästarpeita mukaansa ja lähtivät. Eron haikeus ei ehtinyt sumentaa silmiämme, kun he olivat jo matkalla sisareni luokse Keski-Suomeen. Olimme nyt kahden kotona, mieheni ja minä. Laskeuduin keittiön lattialle polvilleni ja rukoilin lasteni puolesta. Rukoilin, että välttyisimme sodalta ja että perhe voisi päästä jälleen yhteen.

*

Muutaman viikon kuluttua lapsemme palasivat yllättäen kotiin ja kertoivat, että muutkin siirtyneet olivat tulleet takaisin kotiseudulle. Mieleni keventyi, mutta paine sisimmässäni ei hellittänyt. Mieheni ja lasteni takia yritin kuitenkin näyttää iloiselta. Elämä mökisämme jatkui entiseen tapaan, saimme vielä hetken olla yhdessä.

Sitten se tapahtui - lopullinen ero.

Nuorin tyttärenti tuli eräänä päivänä itkien koulusta kotiin.

- Äiti, taas on lähdettävä, hän nyhkytti. - Minä en ainakaan lähde minnekään omasta kodistani.

Ajattelin ensin, että en ainakaan nuorintani laske mihinkään luotani. Mutta voisinko ottaa siitä tunnolleni vastuun, jos kuitenkin jotakin tapahtuisi. Parasta oli sittenkin lähettää hänet turvallisemmille seuduille.

Raskain mielin valmistin lapset matkaan, ja mieheni lähti saattamaan heitä asemalle. Näin oli perhe jälleen hajalla.

Silloin näkyivät sodan merkit.

Idästä lensi kahdeksan koneen laivue länttä kohden. Menin ulos, juoksin lähimmälle peltosaralle ja heittäydyin ojan pohjaan turvaan. Aseman suunnalta alkoi kuulua kovia jymähdyksiä, kiväärien rätinää ja tykkien pauketta.* Mieheni ja lapseni olivat siellä, he olivat ehkä juuri ehtineet asemalle, ja sitähän vihollisen lentokoneet varmaan pommittivat. Makasin ojassa ja vapisin. Äkkiä hyppäsin ylös ja kyyryssä juosten menin navettaan, missä lyyhistyin lehmän viereen. Eläin näytti vaistoavan hätäni ja hiljaa ynisten se alkoi karhealla kielellään nuolla pääliinaani. Olihan jokin elävä olento nyt luonani ja tuntu siitä rauhoitti mieltäni. Hetken kuluttua nousin ja kävelin asuntoon.

Mieheni palasi kotiin ja kertoi viholliskoneiden pommittaneen asemaa ja ilmatorjunnan ampuneen niitä. Kysytyäni saivatko tykkimme yhtään lentokonetta putoamaan hän vastasi vain yksikantaan:

- Karkuun menivät.

*

Elämä tuntui painostavalta. Lapset olivat poissa ja sota oli käynnissä. Lentokoneita oli ilmassa melkein joka päivä ja alkoi näkyä tulipalojen loimotusta.

Ensimmältä pysyttelin yksin ollessani sisällä huoneissa, mutta myöhemmin en enää uskaltanut olla mökissä, kun lähistölle oli putoillut sirpalepommeja. Niinpä otin tavakseni lähteä askareista päästyäni ulos hiihtelemään.

* Tarkoittaa Koiviston asemaa Suomenlahden rannalla. Siltä suunnalta saapuvat Viipurin iskeneet pommikoneet. (Toim. huom.)

Eräänä aamuna kuulin moottorinsurinaa aivan mökkimme alapuolelta. Pommeja putoili lähelle. Rakennus vavahti ja ovet aukenivat ilmanpaineen takia. Puin hätäisesti ylleni, ryntäsin suksilleni ja pakenin suin päin metsään. Lentokoneita pörräsi edestakaisin rautatien suunnassa ja asemalta kuului tämän tästä kovia jymähdyksiä ja jatkuvaa rätinää.

Ilman päämäärää hiihtelin metsässä ankarassa pakkasessa, hiihtelin itseni väsyksiin. En tiedä, miten kauan melskettä oli kestänyt, kun äkkiä totesin hiljaisuuden vallitsevan kaikkialla. Kyyristyin ison kuusen juurelle, painuin sen tuuheitten oksien suojaan aivan rungon viereen ja istahdin suksilleni lepäämään. Uupuneena, pää painuneena kyyrötin kädet polvien varassa hiljaisessa metsässä. Takanani oli synkkä korpi ja edessäni pieni metsäaukeama.

Kylmä havahdutti minut raskaista ajatuksistani. Nostin pääni ja näin edessäni aukiolla puhtaanvalkoisen jäniksen, joka suurin pelokkain silmin katseli minua. Se nousi pehmeästi istumaan, mutta ei kääntänyt katsettaan. Olin samassa asemassa kuin tuo arka metsän eläin, olin sodan takaa ajama, mutta olin saanut hengähdystauon. Samassa hurahdi aivan puiden latvain yllä lentokone, jonka tasoista ehdin nähdä sinisen hakaristin. Parilla loikkauksella pupu katosi metsän suojaan. Nousin suksilleni ja lähdin hiihtämään rauhoittuneena, mutta jäniksen pelästyneet silmät ja valkoinen lumiasu säilyivät kauan mielessäni.

Mieheni kävi joka päivä työssään rautatien korjausryhmässä, johon hänet oli määrätty. Kerran kotiin tullessaan hän toi mukanaan vieraita, muutamia työryhmäänsä kuuluvia miehiä. Miehet sanoivat tulevansa rauhallisempaan asuntoon, kun aseman seutu oli muuttunut vaaralliseksi asua. Tein siitä lähtien miehille vuoteet kamarin lattialle ja valmistin heille aterian, kun tiesin heidän palaavan illalla työstä.

Työryhmän miehet saivat vuorotellen kuuden päivän loman voidakseen käydä tervehtimässä sisämaahan siirrettyjä omaisiaan. Miehenikin sai tällaisen loman ja päätti lähteä käymään lastemme luona Keski-Suomessa. Jäin kotiin huolehtimaan vieraistamme ja hoitamaan lehmäämme. Mieheni sanoi palaavansa loman loputtua ja lisäsi, että työmaan mestari ilmoittaisi minulle hyvissä ajoin, jos sillä välin olisi mökistä lähdettävä.

Seuraavana päivänä mestari pistäytyikin luonani juttelemassa. Lähtiessään hän pani uunin päälle pari kiloa sokeria ja sanoi, että sen kanssa sitten juodaan ne lähtökahvit, jos tästä täytyi lähteä lännemmäksi.

Eräänä päivänä palasi vieraistamme vain kolme miestä. He sanoivat, että heidät oli määrätty lähtemään toiseen työpaikkaan ja alkoivat kerällä tavaroitaan. Eräs heistä kysyi, lähtisinkö heidän mukaansa. Vastasin kieltävästi, mieheni loma oli lopussa, huomenna hän tulisi jo kotiin. Joku miehistä sanoi silloin:

- Miehesi ei enää milloinkaan tule tähän kylään.

Jäykistyin siihen paikkaan. Mitä hän tarkoitti? Oliko mieheni matkallaan kuollut, vai mitä muuta oli tapahtunut? Jos hän olisi elossa, niin miksi ei hän enää palaisi. En saanut sanaa suustani kysyäkseni ja ajatukset laukkasivat hurjasti aivoissani. Miehet heittivät hyvästit kädestä pitäen ja toivottivat hyvää vointia. Niin he lähtivät, ja minulta jäi saamatta tieto, mitä mies oli tarkoittanut sanoessaan, ettei mieheni enää palaisi.

Yksin jäätyäni heräsin kuin turtumuksesta. Kurkistin uunin päälle, minne mestari oli pannut sokeripaketin. Kahukseni huomasi sen olevan poissa. Oliko mitään jätetty, vai olivatko miehet vieneet myöskin tovereittensa tavarat? Ei, jotakin oli jäljellä. Seinällä riippui vielä reppu, samoin kaasunaamari. Varmaankin mestari tulisi lupauksensa mukaan minua hakemaan, jos minun ennen mieheni saapumista olisi lähdettävä. Otin repun naulasta

ja tutkin sen sisällön yrittäen saada selville, kenelle se kuului. Ehkäpä joku oli saanut määräyksen minun noutamisestani ja reppu oli hänen. Reppussa oli tupakkalaatikko, tulitikkuja ja villapaita, mutta mistään en voinut päätellä, kenelle se kuului.

2.

Ajatus kiersi aivoissani: miehesi ei milloinkaan tule tähän kylään. Niinhän mies äsken sanoi. Ehkä mieheni oli matkallaan joutunut pommitukseen ja saanut siinä surmansa. Miten minun pitikin olla niin typerä, etten ottanut asiasta tarkempaa selvyyttä vieraitten vielä ollessa mökissä.

Olin niin neuvoton, etten osannut tehdä mitään. Istuin keittiön sohasängyn laidalla ja huojuttelin itseäni edestakaisin – edestakaisin, ja aivoissani asui yhä ajatus: miehesi ei tule milloinkaan tähän kylään.

Nyt olin yksin, lopullisesti yksin sodan ja pakkasen uhkaamana. En osannut ryhtyä mihinkään. Tulisipa mestari nopeasti, hän tietäisi, mitä oli tehtävä ja senkin, mitä miehelleni oli tapahtunut. Tule, hyvä mestari, pian! Tule pian, muuten menehdyn epävarmuuteen. Jäykkä tuska puristi olemustani. Kuiva itku kirveli kurkkuani. Yritin rukoilla, mutta uskoni rukouksen voimaan oli hävinnyt ja maallinen hätä vallitsi mieltäni. Muistelin kaikki viimeisinä tunteina ottamani askeleet. Olisikohan mestari tai joku hänen lähettämänsä mies käynyt ollessani poissa mökistä ja luullut minun jo lähteneen. Mutta ei, en ollut käynyt navettaa kauempana, ja varmasti olisin havainnut, jos joku olisi kartanolla liikkunut. En enää uskaltanut viipyä kuin tuokion ulkona, ja joka kerta

sisälle tultuani vilkaisin, vieläkö reppu riippui naulassa. Siinähan se aina oli koskemattomana kaasunaamari vierellään.

Näin meni muutamia päiviä.

Olin pitkälläni sängyn kannella yhä reppuun tuijottaen, kun kuulin askeleita ulkoa. Kimposin jaloilleni ja riensin ikkunaan. Samassa keittiön ovi avautui ja sisään astui kolme miestä. He tervehtivät suomeksi ja asettivat kiväärinsä sänkyä vasten nojalleen. Vastasin tervehdykseen ja kiiruhdin virittämään tulta lieteen. Saa-tuani sen palamaan haparoin kahvipannun ja panin sen tulelle. Kysyin miehiltä, mistä päin he tulivat ja mistä olivat kotoisin.

- Kaukaa tullaan ja Uudenmaan läänistä ollaan, vastasi joku heistä kysymykseeni.

Kahvin valmistuttua toin kupit pöytään ja kehotin miehiä istu-maan. He ryhmittivät pöydän ympärille, kaivoivat esiin korppuja ja ryhtyivät juomaan kahvia. Lieden luona seisoen katselin vie-raitani oudoksuen. Kaksi heistä oli solakkaa, keski-ikäistä miestä, kolmas oli vielä hyvin nuori, sileäkasvoinen nuorukainen. Äkkiä kauhistuin ja olin kirkaista ääneen. Mutta miehethän eivät olleet-kaan suomalaisia, vaikka olivat suomalaisissa sotilaspuvuissa. He olivat venäläisiä sotilaita, partiomiehiä. Liikahdin vaistomaisesti ovea kohden, mutta silloin toinen vanhemmista miehistä mu-rahti:

- Jos vain aiot karata, niin...

- Mihin minä tästä, omasta mökistäni, selitin ja kaadoin lisää kahvia.

Puhuin mitä mieleeni sattui, hyvästä hiihtokelistä, pakkasesta, valittelin, ettei mökkiin ole kunnon tietä, kun ei ole omaa hevosta. Talvisin käytämme rautatietä polkunamme. Ei ole naapureitakaan lähellä, kukapa metsämökkiiin tien tallaisi. Lähin naapuriasumus oli aseman suunnalla, tästä eteenpäin olevista taloista suuntautui liikenne jo seuraavalle asemalle.